

CSERNOBIL

Amikor a valóság berobban

BASKI SÁNDOR

MI AZ, AMI MÉG A RADIOAKTÍV SUGÁRZÁSNAI IS GYLKOSABB? AZ ÉV LEGFONTOSABB SOROZATA NEM CSAK EGY ATOMKATASZTRÓFA DERMESZTŐ MEMENTÓJA.

Amikor a legnagyobb orosz vállalat, a Gazprom tulajdonában lévő NTV televíziós csatorna illetékesei tudomást szereztek róla, hogy amerikai-brit gyártásban sorozat készül a csernobili atomerőmű-balesetről, megrendeltek egy saját verziót. Az októberben debütáló széria története szerint a katasztrófa előidézésében tevékeny szerepet játszott egy szabotőr, akit maga a CIA telepített az erőműbe. Az írók – és a sorozat megrendelői – alighanem arra számítottak, hogy az HBO produkciója súlyosan elfogult oroszellenes propaganda lesz, és ehhez a feltevéshez kalibrálták a válaszcsapást is. Arra nem csak ők, de talán még a nyugati nézők sem számítottak, hogy a *Csernobil* a tényeket tisztelgetően tartva, a hitelesség maximumára törekedve tárja fel történelem egyik legsúlyosabb atomkatasztrófájának történetét.

Ugyanilyen váratlan volt a miniszériát övező felfokozott érdeklődés; a sorozat már a nyitóepizóddal villámgyorsan betört a közbeszédbe, és nem csak az incidens által közvetlenül érintett kelet-európai régiókban, hanem világszerte. Első pillantásra valóban meglepőnek tűnhet a hirtelen jött kultikus rajongás, amiben a nézők mellett a kritikusok is osztoznak – a széria „minden idők legjobbjá” lett az IMDb-n leadott értékelések nyomán –, az alkotók ugyanis látszólag nem állítanak semmi újat az 1986. április 26-án történtekről. Noha a balesetet követően a szovjet vezetés megpróbálta eltitkolni, hogy a katasztrófa az emberi mulasztások mellett a szándékosan elhallgatott tervezési hibák is hozzájárultak, a rezsim bukását követően fény derült minden körülményre. Az azóta eltelt három évtizedben tanulmányok, dokumentumfilmek és riportkönyvek tucatjai színezték

ki a még megmaradt fehér foltokat, az atomerőmű környékét és a pripjatyi szeltemvárost pedig ma már személyesen is körbejárhatja bárki, aki befizet egy szervezett turistakirándulásra.

Komolyabb volumenű fikciós feldolgozás ugyanakkor még nem készült, de a sikert a hálás téma – vagy az a tény, hogy a fiatalabb célközönség nagy része most csodálkozik rá először a '86-os katasztrófára –, önmagában még nem garantálta volna. Craig Mazin író-kreátor úgy akarta rekonstruálni a történeteket, hogy a közönség ne csak megértse, mi vezetett a tragédiához, és mi következett belőle, de át is érezze a személyes drámák súlyát.

A nézőket azonnal bevonó nyitóepizód ebből a szempontból (is) tanítani valóan építkezik. Míg egy fantáziátlanabb feldolgozás kronologikus sorrendben dokumentálná a végzetes éjszaka történéseit – kezdésként esetleg felvillantva néhány baljósan idilli vágóképet a mit sem sejtő pripjatyi lakók mindennapjairól –, addig a *Csernobil* a főszereplő öngyilkosságával nyit. Valerij Legaszov, a kármentéssel és a baleset kivizsgálásával megbízott tudós napra pontosan két évvel a robbanás után vetett véget az életének, ami, írói szemszögből, akár ideális epilógusa is lehetett volna a sorozatnak. Mazin döntése mégis érthető, egyrészt Legaszov halálával előrevetíti, hogy nem a „hogyan” lesz a széria legfontosabb kérdése, másrészt a katasztrófafilmekből ismerős képsoroknál vagy az arctalan tömegek szenvedésénél egyetlen ember tragédiája jobban átélhető. Magát a robbanást sem egész képernyőt betöltő totálán látjuk, hanem egy pripjatyi pannelakás ablakából, úgy, hogy azt a lakók – a mentés után majd életét veszítő tűzoltó és felesége – észre sem veszik,

csak a pár másodperccel később érkező hanghullámra riadnak fel.

A robbanás utáni pillanatokat már a 4-es reaktor vezérlőjéből követhetjük, és mivel az okokról a laikus néző ekkor még semmit nem tud, tökéletesen átérezhető az erőműben dolgozók zavara, akik az első órákban – élükön Anatolij Gyatlov főmérnök helyettessel – maguk is sötétben tapogatóztak. Az információhiányos állapot a katasztrófafilmek mellett a horrorok melegágya is, és Johan Renck rendező az első epizód legfeszültebb jeleneteiben főleg ennek a két műfajnak az eszköztárából építkezik. A rettenet ugyanakkor abból is fakad, hogy a szereplőkkel ellentétben a néző tisztában van vele, hogy a felrobbant mag mellett tartózkodó munkások, az elsőként kiérkező tűzoltók vagy a közelben bámészkodó nők és gyerekek halálra vannak ítélve.

A műfaji vonalat erősítve a cselekmény a folytatásban is erősen épít a klasszikus határidő-dramaturgiára – ha nem sikerül a reaktor alatti tartályokból leereszteni a vizet, akkor újabb, még pusztítóbb robbanás következhet be, amely akár Európa lakhatatlanná válását is eredményezheti. A vakmerő bűvárcsoda, az erőmű tetejének „biorobotos”, valós időben bemutatott grafitmentesítése vagy a szénbányászok önfeláldozása akkor is mesterien megkomponált, idegborzoló szekvenciák, ha a végkifejletüket már ismerjük is – és nem melleleg kiválóan illusztrálják a sorozat állítását, mi szerint, ha ebben a történetben a szovjet rendszer a „gonosz”, akkor a hős maga a szovjet nép. A negyedik részben, a sugárfertőzött háziállatokra vadászó „likvidátorokat” követve, a poszt-apokaliptikus filmek hangulatát is megidézi a széria, míg a finálé a tárgyalótermi drámák formuláját követi.

A történet másik szála paranoia-thrillerbe illő oknyomozás, azzal a különbséggel, hogy itt a titkok, az elhallgatások, a háttéralkuk nem a rendszer korrupciójának, hanem rendeltetészerű működésének az indikátorai – és ezzel maguk a kulcsszereplők is tisztában vannak. A minisztertanács elnökhelyettese, az elhárítást a helyszínről vezénylő Borisz Scserbina keményvonalas pártfunkcionárius, aki a tragédia súlyával szembe-sülve hajlandó megszakítani a hazugságok körét, a rendszerhű, de a tényekhez ragaszkodó Legaszov pedig morálisan is belerokkan a feladatba.

Míg a mentési munkálatokat valóságosan reprodukálják az alkotók, az okok feltárása során bátrabban nyúlnak a drámai sűrítés eszközeihez. Scserbinát és Legaszov szerepét felnagyítják – a fajsúlyos döntések aligha a magánbeszélgetéseik során, mint inkább a bizottságokban születtek –, a tanukat kórházzal kórházra járva kikérdező fehér-orosz Uljana Homjuk pedig kitalált figura. Döntésük védhető, egyrészt a két férfi ellentmondásos kapcsolata, Jared Harris és Stellan Skarsgård parádés összjátékának is köszönhetően, a sorozat egyik legizgalmasabb aspektusa – különböző pozíciókból indulnak, a fináléra mégis ugyanoda érkeznek meg –, másrészt az Emily Watson által alakított nő a kármentésben segédkező lelkiismeretes tudósokat testesíti meg egy személyben. A legnagyobb, dramaturgiai megfontolásból elkövetett csúsztatást is az utolsó részben követik el az alkotók: a tárgyalóteremben Legaszov, Uljana és Scserbina biztatására, saját korábbi, kozmetikázott vallomását megtagadva, megnevezi az igazi felelősöket – Legaszov valójában nem vett részt a tárgyaláson. A széria fiktív főszereplője ugyanakkor megérdeklődik, hogy az első epizódban nyitva hagyott kérdéseket ő válaszolja meg, méghozzá úgy, hogy még a fizikából felmentett nézők is pontosan megértsék, milyen folyamatok zajlottak le azon a bizonyos éjszakán.

„A hazugság toxikusabb”

A sorozat hitelessége a fikciós elemekkel együtt is jóval átlag feletti. A csernobili eseményekhez személyesen semmilyen formában nem kötődő, korábban taplóvígjátékokat író, brooklyni születésű Craig Mazin több-éves kutatómunkát követően írta meg a forgatókönyvet. Fő inspirációs forrásként a Nobel-díjas Svetlana Alekszijevice *Csernobili ima* című riportkönyve szolgált – a haldokló férjéhez a tiltás ellenére is beszéző tűzoltófeleség története is innen származik –, a forgatás során pedig már-már megszállottan próbálták reprodukálni a legapróbb részleteket is. Nemcsak a reaktor irányítótermét sikerült tökéletesen lemásolniuk, a panellakások tapétáitól a katonák saját készítésű hegyvidéki át a korabeli szovjet szövetből varrt kosztümökig szinte minden stimmel. A svéd Johan Renck rendezése és a széria képi világa tökéletesen passzol a forgatókönyv szellemiségéhez: hűvös, precíz, lényegre törő, és egy-egy kiemelt momentumot leszámítva mentes a hatásvadász megoldásoktól.

Példás technikai kivitelezése és történetépítése, illetve a kiváló színészgárda mellett leginkább mégis az aktualitása miatt arathatott a *Csernobil* szokatlannul zajos sikert. Noha az atomenergia felhasználásával kapcsolatos aggályok továbbra is napirenden vannak, a sorozat nem foglal egyértelműen állást a

kérdésben. A szovjet örökséget egyre büszkébben vállaló putyini Oroszország befolyásszerzési kísérletei sláger témának számítanak ugyan a nyugaton, de Mazint nem ez izgatja a legjobban. Ahogy rezonóra, Legaszov rögtön az első epizód első másodperceiben ki is mondja, az a közeg, amelyben a hazugság már megkülönböztethetetlen az igazságtól, toxikusabb, mint egy sugárfertőzött zóna. A *fake news* és a *post truth* korszakában már nincs szükség totalitárius diktatúrához a szavak meghamisításához – az arrogáns, gyáva, gerinctelen Gyatlov és hasonlóan szolgálalkú felettesei bármely rendszerben megtalálnák a helyüket –, mert alig maradt olyan pontja a világnak, ahol ne lenne elfogadott a legfelsőbb körökben (is) a személyes hitet és agendát a leg-elemibb tények elé helyezni. Csernobil figyelmeztetése, a sorozaté és a katasztrófaé egyaránt, hogy a hazugságokból épített kártyavár előbb vagy utóbb, de összeomlik, és nem csak azokat temeti majd maga alá, akik felépítették.

•
CSERNOBIL (Chernobyl) – amerikai-brit, 2019. Rendezte: **Johan Renck**. Írta: **Craig Mazin**. Kép: **Jakob Ihre**. Zene: **Hildur Guðnadóttir**. Szereplők: **Jared Harris** (Valerij Legaszov), **Stellan Skarsgård** (Borisz Scserbina), **Emily Watson** (Uljana Komjuk), **Jessie Buckley** (Ludmilla Ignatyenko), **Paul Ritter** (Gyatlov). Gyártó: **HBO**. 5x64 perc.